

Іщенко Д. В., Назаренко В. О., Ставицький О. М.
ХАРАКТЕРИСТИКА «ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ» У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ РІЗНИХ РОКІВ НАВЧАННЯ

Анотація

У статті висвітлюються поняття, зміст і роль «образу професії» у процесі професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників у навчально-виховному процесі Національної академії Державної прикордонної служби України. Надаються результати аналізу дослідження вивчення цього феномену. Здійснена інтерпретація отриманих результатів.

Ключові слова: образ професії, структура образу професії, професійне виховання, професійна діяльність.

Аннотация

В статье освещаются понятие, содержание и роль «образа профессии» в процессе профессионального воспитания будущих офицеров-пограничников в учебно-воспитательном процессе Национальной академии Государственной пограничной службы Украины. Приведены результаты анализа исследования изучения этого феномена. Осуществлена интерпретация полученных результатов.

Ключевые слова: образ профессии, структура образа профессии, профессиональное воспитание, профессиональная деятельность.

Постановка проблеми. Основними характеристиками професіоналізації осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі є вибір сфери діяльності, самоідентифікація із професією, пошук свого місця у професійному середовищі, поява внутрішніх криз у процесі професійного становлення, тощо (Е.Ф. Зеєр, Л.М. Мітіна, Є.О. Климов, Г.Ю. Любимова). Не менш важливою складовою цього процесу є формування чіткого образу майбутньої професії, котрий включає у себе як усвідомлені когнітивні й операційні компоненти, так і неусвідомлені цінності й смисли, котрі «надають емоційного забарвлення окремим професійним актам і усій професійній діяльності у цілому» [1, с. 49]. На думку дослідників (В. Зливков, Н.В. Курбет та ін.), образ професії є одним з критеріїв розвитку професійної ідентичності та виступає імпульсом особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця [2; 3]. Окрім того, період навчання припадає на важливий етап особистісного становлення, саме у цей період молода людина повинна вирішити питання про пріоритетність своїх життєвих цінностей, виробити свої найближчі та перспективні цілі. І у цьому зв'язку певною дилемою по стає питання «пристрасного» ставлення (за Г.Ю. Любимовою) до майбутньої роботи, котра виявляється в орієнтації на професійні, корпоративні цінності чи цінності матеріальні.

Серед концепцій дослідження феномену «образ професії» найбільш структурованим є підхід В.П. Серкіна [4], котрий виділяє три основні компоненти: цілі, засоби професійної діяльності та специфічну предметну область, що охоплюють зміст певної професії. Ці компоненти не передбачають охоплення усіх можливих професійних ситуацій, проте містять узагальнений

специфічний зміст професії, який дає можливість відрізнити означену професію від усіх інших.

Так, під цілями професійної діяльності розуміється відображення у свідомості соціального призначення професії, її мети та специфічних задач, усвідомлення місця професії у суспільстві та її цінностей. Саме «образ професії» може стати основою мотивації людини до оволодіння професійною діяльністю. Так, керівним мотивом оволодіння професією офіцера-прикордонника може стати розуміння суспільної значущості професії в умовах нових викликів і загроз національній безпеці України у прикордонній сфері, забезпечення територіальної цілісності країни, недоторканості державного кордону, захист суверенних права України в її виключній (морській) економічній зоні, здійснення пропуску осіб, транспортних засобів і вантажів з метою сприяння міжнародній торгівлі та туризму, протидія злочинності та контрабандній діяльності на державному кордоні, захист громадян від протиправних дій.

Під засобами професійної діяльності дослідники розуміють шляхи та методи, котрі використовує професіонал для реалізації своїх власних функцій, досягнення цілей професійної діяльності у загальному та специфічному вимірах. Реалізація функцій та виконання ролей професіонала мають здійснюватись за певними вимогами, алгоритмами, які визначаються специфікою професії. Засоби спрямовують діяльність працівника, виконуючи роль певних інструментів діяльності [3]. До таких засобів можна віднести: зміст та складові інтегрованого управління кордонами, форми та способи управління оперативно-службовою діяльністю, особливості організації охорони державного кордону на різних ділянках місцевості та відповідні професійні вміння та навички.

У свою чергу, предметна область образу професії визначає спрямованість та конкретизацію діяльності професіонала, а також передбачає обізнаність, усвідомлення специфічних процесів та явищ, котрі існують у межах професійної діяльності [5]. Важливим у даному випадку є розуміння можливих напрямків професійної діяльності, змісту роботи посадових осіб підрозділів охорони державного кордону з організації та здійснення охорони кордону, керівництва службою зміни прикордонних нарядів, специфіки діяльності в особливих умовах та при ускладнені обставинки тощо. Уявлення про перспективи розвитку професії та можливості кар'єрного росту впливають на закріплення спрямованості на подальшу професійну діяльність в обраній сфері.

Аналіз літератури та різноманітних досліджень показав, що важливу роль відіграє період, коли виникає образ професії та динаміка його розвитку, котрий можна співвіднести з етапами професійного розвитку та становлення особистості. На думку М.В. Теплинських формування образу професії передбачає поєднання різноманітних відомостей стосовно професії в єдине ціле, встановлення їх зв'язків [6]. Це дає можливість, з одного боку, встановлювати значущість отримуваної інформації стосовно структурних

елементів професії (ціль, предмет, засоби), а з іншого боку – корегувати цей самий образ відповідно до отриманих знань та практичного досвіду під час навчання, які також потребують узагальнення та систематизації.

З метою виявлення специфіки образу професії майбутнього офіцера-прикордонника та динаміки його формування у курсантів процесі Національної академії Державної прикордонної служб України (далі –НАДПСУ) було проведено дослідження з використанням спеціалізованого семантичного диференціалу для оцінки професії, розроблений В.П. Серкінім.

З метою дослідження цих особливостей на факультеті охорони та захисту державного кордону, а також на факультеті оперативно розшукової діяльності та права було проведено анкетування курсантів. Усього було опитано 85 майбутніх офіцерів управління підрозділів охорони державного кордону і 65 майбутніх офіцерів оперативно-розшукових підрозділів та підрозділів дізнання та адміністративного впровадження (з них 47 юнаків, 18 дівчат). Відповіді на анкету, яка складалася з 15 питань, аналізувалися по чотирьом основним блокам: «Професія», «Самопізнання», «Самооцінка», «Самовдосконалення». Розглянемо послідовно комплекс отриманих даних по кожному з перерахованих блоків.

Образ професії і професіонала виявлявся через уявлення про позитивні і негативні сторони майбутньої діяльності. Дослідження показало, що позитивні уявлення у майбутніх офіцерів управління підрозділів охорони кордону досить різноманітні. На першому місці по частоті згадувань у юнаків стоїть «суспільна корисність і значущість». Далі знаходяться «процес охорони державного кордону та пропуск осіб, транспортних засобів та вантажів у пунктах пропуску», «спілкування, робота з різними людьми», «небезпека, гострі відчуття, пригоди», «протидія порушниками державного кордону та контрабанді». Велика кількість формулювань, що зустрічаються лише в окремих анкетах, серед них – «різноманітність і складіть обстановки на державному кордоні», «робота з місцевим населенням прикордоння», «захист населення від протиправних дій», «можливість бути корисним», «згуртованість колективу», «доступ до тих матеріалів і даних, що недоступні іншим», «професія мені підходить», «романтика», «служба не особливо цікава, але корисна». Часто зустрічаються відповіді «цікава всім», «цікава багато чому».

Серед позитивних сторін професії, частіше називаються підвищення грошового забезпечення, задоволення від виконаної роботи, подяка командування, вдячність громадян, самореалізація. Слід зазначити, що часто курсанти називають серед радощів професії офіцера-прикордонника час вільний від виконання службових обов'язків – відпустка, вихідний, свята, лікарняний і навіть пенсія.

При характеристиці негативних сторін професії майбутні офіцери управління підрозділів охорони кордону найбільш часто називають недоліки матеріального змісту, «спокуса, проти якої важко встояти», «часті зміни місця служби», «відсутність власного житла», «трудомісткість, напруження, велика

завантаженість, недосип, втома», «відсутність часу для особистого та сімейного життя», «труднощі в спілкуванні з людьми». Разом з тим, при характеристиці позитивних і негативних сторін професійної діяльності майже 30% курсантів не дають ніякої відповіді: зустрічаються пропуски, відповіді «не знаю», «це моя особиста моя справа» або різноманітні жарти.

У цілому можна сказати, що курсанти факультету охорони та захисту державного кордону найбільш часто відзначають змістовні характеристики майбутньої професії, в окремих анкетах називається безліч професійних деталей («необхідність ведення великої кількості плануючої та звітної документації», «складність процесуального оформлення адміністративних правопорушень», «невизначеність даних обстановки у процесі прийняття рішення на охорону кордону», «проблеми взаємодії та координації з іншими правоохоронними органами» та ін.), простежується деякий романтизм в оцінці професії (небезпека, ризик, пригоди як позитивна характеристика).

Майбутні офіцери оперативно-розшукових підрозділів та підрозділів дізнання та адміністративного впровадження, характеризуючи обрану професію, найбільш цікавим вважають спілкування (роботу) з різними людьми. Ця відповідь зустрічається майже в половині анкет. На другому по частоті місці стоять такі характеристики, як рухливість, розмаїтість, багатоплановість, несподіванка, напруженість, непередбачуваність у роботі. Далі слідують такі відповіді, як «можливість боротьби зі організованою злочинністю, незаконною міграцією, торгівлею людьми та контрабандною діяльністю на державному кордоні», «викорінювання несправедливості, наведення порядку на державному кордоні», «внесок у розвиток держави», «можливість побудови кар'єри», «самоствердження», «зайняти місце в суспільстві», «просунути по службі», «допомога людям».

При характеристиці позитивних сторін, на перше місце (близько 30%) виходять відповіді «не знаю» (чи немає відповіді) і «позитивного немає». Остання відповідь дається в різноманітних варіантах: нічого, ніяких, нічим, «у прикордонній службі їх немає», «які можуть бути радості в роботі оперативного співробітника» та ін. Далі по частоті йдуть відповіді про просування по службі, вільному від виконання слухових обов'язків часу (відпустка, вихідний, свята й ін.), одержання грошового забезпечення та премій, спілкування з колегами. Лише в окремих анкетах зустрічаються відповіді «допомога людям», «успіх у роботі», «завершення справи», «бути кращим у професії» та ін.

Серед негативних сторін професії майбутні офіцери оперативно-розшукових підрозділів найбільш часто називають проблеми матеріального забезпечення (згадується в кожній п'ятій анкеті), недосконалість законодавства у сфері охорони державного кордону, корупція, неможливість виконувати закони, інструкції. Часто повторюються такі труднощі, як свавілля керівництва, бюрократія, спілкування з командним складом, необхідність підкорятися старшому за військовим званням, але менш розвитому начальникові. Тільки у відповідях майбутніх офіцерів оперативно-розшукових підрозділів

зустрічаються такі труднощі, як відсутність досвіду, брак знань і неможливість реалізувати вимоги теорії на практиці. Відзначається також відсутність нормальних умов для виконання службових обов'язків, напруженість, великий обсяг роботи, необхідність спілкуватися з правопорушниками, нерозуміння і протидія з боку громадян.

У цілому відповіді курсантів факультету оперативно-розшукової діяльності та права НАДПСУ залишають враження більш зрілих і реалістичних, розуміючих позитивні і негативні сторони своєї майбутньої діяльності. Крім того, тут лише в окремих анкетах зустрічається відповідь «не знаю» або відмова від відповіді.

Другий блок анкети – «Самопізнання» - дозволяв з'ясувати уявлення курсантів про вимоги, які обрана професія пред'являє до фахівця (якості, що курсанти вважають професійно важливими, оцінку цих якостей у себе в зіставленні з оцінками командирів і товаришів, а також «ідеальної особистості»). Це найбільш об'ємний і різноманітний, однак інформаційний блок відповідей. Тільки на одне питання про якості, які вони вважають важливими для своєї майбутньої професії, курсанти двох факультетів назвали більш 180 якостей. Для проведення порівняльного аналізу відповідей по цьому питанню необхідно було провести додаткову класифікацію ознак, до яких найбільш часто відносилися відповіді курсантів. Відповіді курсантів були розподілені на чотири основні види: загальні особистісні якості, загальні суб'єктні якості, спеціальні особистісні якості, важливі для даної професії, спеціальні суб'єктні якості, необхідні для успішної діяльності.

Аналіз даних, представлених у табл. 1, дозволяє зробити висновок про те, що у третьокурсників обох факультетів у відповідях переважають якості, важливі для успіху в будь-якому виді діяльності, тобто загальні професійні. Лише біля третини курсантів перелічують безліч спеціальних особистісних і суб'єктних (професійних) якостей. Більш половини курсантів називають, в основному, загальні якості. Серед спеціальних спостерігається дуже велика різноманітність якостей, які курсанти вважають важливими для своєї професії. Високий відсоток спеціальних вольових (терпіння, стриманість, самовладання, витримка) і комунікативних якостей (уміння переконувати людей у своїй правоті, здатність розташувати до себе) отриманий за рахунок того, що деяка частина курсантів називала по 10-15 якостей, у тому числі й близьких за значенням. Близько 10% усіх відповідей можна віднести до низького рівня усвідомлення вимог професії до людини. Це відповіді «не знаю», «багато хто», «усі», «ніякі» та ін.

У табл. 1 жирним шрифтом виділені якості, які курсанти на різних факультетах називають найбільше часто (у різних формулюваннях).

Таблиця 1.

Характеристика суджень курсантів про якості, важливих в обраній ними професії (% тих хто назвав одну або кілька якостей, певного типу)

Типи виділених професійно важливих якостей	Факультет охорони та захисту державного кордону		Факультет оперативно-розшукової діяльності та права	
	Юнаки 85 осіб	Юнаки 46 осіб	Дівчата 18 осіб	
34 Загальні особистісні якості)				
Ставлення	до себе	-	28	6
	до інших	7	11	18
	до справи	11	17	6
Культура, загальний розвиток		21	11	12
<4 Загальні суб'єктні якості)				
Загальні здібності	активність	14	7	12
	воля	33	43	38
	інтелект	38	34	26
Загальна мотивація		23	9	63
Професіоналізм, знання, вміння		50	48	25
Комунікабельність		41	34	45
54 Спеціальні особистісні якості)				
Ставлення	до себе	13	11	12
	до інших	34	29	40
	до справи	22	40	35
94 Спеціальні суб'єктні якості)				
Спеціальні здібності	активність	8	35	-
	воля	40	43	49
	інтелект	24	39	36
Професійна мотивація		7	15	12
Спеціальні знання, уміння		25	31	25
Особливості спілкування		22	28	30
Спеціальна підготовленість		4	11	34
Моральна підготовленість		7	21	30

Серед спеціальних суб'єктних якостей частіше відзначаються: професійні знання в області тактики прикордонної служби, організації та здійснення прикордонного контролю, адміністративного права, кримінального процесу та криміналістики, знання теорії, впевненість у прийнятті рішень, швидкість дій, заповзятливість; якості, важливі для роботи з документами: акуратність, чіткість, точність, терпіння, уважність, посидючість, пунктуальність; якості, важливі для офіцера-прикордонника: мужність, витривалість, сміливість, рішучість, фізична підготовленість.

Серед загальних особистісних якостей частіше інших (перераховані в порядку зменшення частоти) називають чесність, відповідальність, дружелюбність, чуйність, порядність, повага інших, гуманність, безкорисливість, справедливість. З характеристик ставлення до справи називаються сумлінність, працьовитість. Стосовно себе - впевненість у собі, самоповага. Серед спеціальних особистісних в основному називаються якості, що сприяють взаємодії в колективі: уміння працювати з людьми, уміння

керувати, уміння слухати, строгість, уміння підкорятися наказам командирів (начальників), тактовність, стриманість, уміння розбиратися в людях.

Оцінюючи рівень розвиненості цих якостей у себе особисто, курсанти НАДПСУ проставляли біля кожної з названих ними якостей оцінку по десятибальній шкалі. Тут, як і з інших питань, відзначається значна різноманітність в оцінках, і в кількості виділених курсантами ознак. Зведена порівняльна характеристика середніх оцінок по кожному факультеті представлена в табл. 2.

Таблиця 2.

**Оцінка курсантами рівня розвитку професійно важливих якостей
(середній бал за десятибальною шкалою)**

Показники	Факультет охорони та захисту державного кордону	Факультет оперативно-розшукової діяльності та права	
	Юнаки	Юнаки	Дівчата
Середня кількість якостей, названих курсантами при характеристиці обраної професії	6,5	7,1	10
Середній бал самооцінки рівня розвитку професійно-важливих якостей	6,5	7,5	7

Аналіз відповідей показує, що рівень розвитку загально-особистісних і загально-професійних якостей (комунікабельність, доброта, цілеспрямованість, прагнення бути кращим, активність, енергійність, інтелект та ін.) оцінюється більшістю курсантів набагато вище, ніж спеціальних якостей (від 8 до 10 балів). Високо оцінюються юнаками такі спеціальні якості як сміливість, хоробрість, відвага. Але в цілому тут варто говорити лише про деякі тенденції, оскільки в кожній групі мається безліч варіантів і комбінацій в оцінках якостей, які потрібні в обраній професії.

Блок «Самооцінка» дозволяв виявити оцінку курсантами власної готовності до обраної професії, оцінку придатності до неї й оцінку свого розвитку за 3 роки навчання. У табл. 3 представлені порівняльні дані про оцінку курсантами своєї готовності до обраної професії. Дані таблиці дозволяють стверджувати, що переважна більшість курсантів на третьому курсі себе вважає себе достатньо готовими до майбутньої діяльності. У графу «частково» були віднесені всі відповіді з формулюванням «частково», а також ті, де рівень готовності оцінювався в межах від 60 до 90% (таких конкретних оцінювань було достатньо багато). У графу «слабко готовий» заносилися відповідні відповіді, а також відсоток готовності нижче 50. Аналіз відповідей на додаткове контрольне питання «Як ви вважаєте, чи реально Ви оцінюєте свою придатність до професії?» 98% відповіли, що «реально» або «так».

Таблиця 3.

Оцінка курсантами рівня готовності до обраного професії (у % від кількості курсантів, що відповідали на питання)

Рівні готовності до професії	Факультет охорони та захисту державного кордону	Факультет оперативно-розшукової діяльності та права	
	Юнаки	Юнаки	Дівчата
	85	46	18
Повністю готовий	12	18	11
Готовий частково	83	73	83
Готовий слабо	5	9	6

Та ж тенденція зберігається і на старших курсах. Але самооцінки різко диференціюються. Суб'єктні якості (професіоналізм, знання, посидючість, акуратність, уважність) старшокурсники оцінюють низько (ставлять собі від 2 до 5 балів), а особистісні - чесність, відповідальність, працьовитість, доброзичливість - як і раніше оцінюють дуже високо, особливо це стосується дівчат. Бесіди на тему самооцінки свідчать про те, що оцінювання, себе вищими балами пов'язано, в основному, з недостатньо розвинутими вміннями самоаналізу. Чим більш розвитий курсант, освічений і відповідальний, тим адекватніше він оцінює свої якості й здібності.

Блок «Самовдосконалення» дозволяв виявити уявлення курсантів про те, яким чином вони мають намір розвивати відсутні якості, а також оцінку процесу навчання та пропозиції щодо його удосконалювання.

Намір самоудосконалюватися і розвивати свої професійні й особистісні якості висловлюється у більшості анкет на усіх факультетах, незалежно від професійних намірів, оцінки власної готовності та придатності до обраної професії. З числа засобів самовдосконалення на усіх факультетах на першому місці стоїть самоосвіта. На другому місці в майбутніх офіцерів управління підрозділів охорони державного кордону стоїть самовиховання й засоби саморегуляції (самоконтроль, самозвіт, самозобов'язання, самонавіювання). Майбутні офіцери оперативно-розшукових підрозділів більше значення приділяють вправам і тренуванням, набуттю досвіду. Сюди включаються як фізичні тренування, так й «тренування розуму, волі, комунікабельності», заняття спортом.

Розглядаючи засоби самовдосконалення, які курсанти мають намір використовувати, можна з упевненістю сказати, що вони носять самий загальний характер. Лише в окремих анкетах зустрічаються конкретизовані висловлювання, такі як «переступаючи через власну лінь», «аналізуючи думки оточуючих», «розширюючи коло спілкування», «використовуючи вправи для тренування сили волі», «через постійний аналіз своїх вчинків і рішень». У більшості випадків курсанти використовують поняття, які вони вивчили по темі «Самовдосконалення прикордонника» у курсі педагогіки.

Узагальненість засобів самовдосконалення, про які говорять курсанти, ставить задачу іншої організації занять по даній тематиці, більш наближеної до ситуації професійного розвитку курсантів, чим до керівництва розвитком підлеглих, як це проводиться у теперішній час.

Висновки. Образ професії являється необхідною умовою успішного самовизначення майбутнього офіцера-прикордонника, а його формування залежить від багатьох чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру. Виконуючи інтегративну функцію, пов'язуючи розрізнені знання про майбутню професійну діяльність у систематизовану структуру, він виступає своєрідним «індикатором» професійної спрямованості курсантів. Проведений аналіз дозволив зробити висновок про те, що уявлення про професію й про себе як майбутнього професіонала в курсантів другого, третього і четвертого років навчання на обстежених факультетах НАДПСУ відрізняється нерівномірним розвитком, значною різноманітністю характеристик і протиріччями в уявленнях про себе як про суб'єкт діяльності. Курсанти з відносно високим рівнем розвитку професійної самосвідомості складають біля 25% всіх опитаних. Стільки ж може бути віднесено до групи з середнім рівнем розвитку професійної самосвідомості. Близько 50% опитаних може бути охарактеризовано як курсанти з рівнем нижче середнього та низьким. Кожна з цих груп вимагає диференціації в процесі професійного виховання.

Висновки, отримані у результаті дослідження, можуть слугувати поштовхом для організації відповідних умов освітнього середовища у ВВНЗ котрі б забезпечували позитивну роботу суб'єктів по формуванню і деталізації образу майбутньої професії.

Список використаних джерел

1. Любимова Г. Ю. От первокурсника до выпускника: проблемы профессионального и личностного самоопределения студентов-психологов // Вестн. Моск. Унта. – Сер. 14. Психология, 2000. – С.48-56.
2. Зливков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології / В. Зливков // Соціальна психологія – 2006. – №5 – С. 128-136.
3. Курбет Н. В. Акмеологические условия и факторы развития образа профессии у студентов политехнического колледжа: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. псих. наук: 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / Н.В. Курбет. – М.; 2007. – 24 с.
4. Серкин В.П. Алгоритм разработки и бланки специализированных семантических дифференциалов для оценки работы, профессии и профессионала / В.П. Серкин // Психологическая диагностика. – 2007. – №5. – С. 11-29.
5. Зиброва С. В. Профессиональное сознание: репрезентация и образ профессии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. псих. наук: 19.00.13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / С. В. Зиброва. – Красноярск, 1999. – 122 с.
6. Теплинских М.В. Принципы развития профессионального самосознания специалиста по социальной работе в процессе их профессиональной подготовки / М.В. Теплинских // Социальная работа. –000.-№5. – С. 7-12.)

Summary

The article exposes the concept, content and the role of «professional image» in the process of professional education of future border guard officers in the educational process of the National Academy of the State Border Service of Ukraine.. The results of analysis of the study to examine this phenomenon. Implemented interpretation of the results.

Keywords: image of the profession, the structure of the image of profession, professional education, professional activity.

УДК 159.923.2

Капустюк О. М.

ОСОБИСТІСНИЙ СМИСЛ ЯК СКЛАДОВА САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

Головна тема статті – ціннісно-смысловий компонент, формування особистісного смислу як фактори самодетермінації особистості. На основі теоретичного аналізу виокремлюється ряд стадій особистісного розвитку, при послідовному проходженні яких можлива самодетермінація особистості.

Ключові слова: самодетермінація особистості, особистісний смисл, особистісне самовизначення, ціннісні орієнтації особистості, самопізнання, самооцінка, самоповага і самоствавлення.

Аннотация

Главная тема статьи – ценностно-смысловой компонент, формирование личностного смысла как факторы самодетерминации личности. На основе теоретического анализа выделяется ряд стадий личностного развития, при последовательном прохождении которых возможна самодетерминация личности.

Ключевые слова: самодетерминация личности, личностный смисл, личностное самоопределение, ценностные ориентации личности, самопознание, самооцінка, самоуважение и самоотношение.

Постановка проблеми. Зріла особистість здатна зайняти певну позицію по відношенню як до зовнішніх умов, так і до власного досвіду та здійснити усвідомлений вибір у просторі можливостей та ймовірностей, що народжується на перетині цих двох систем (здійснити самодетермінацію). Процес становлення такої здатності пов'язаний з переходом від зовнішньої підтримки, пошуку зовнішніх умов і точок опори до самопідтримки, самореалізації та спрямованого створення для неї умов.

Для глибшого розуміння проблеми особистісної самодетермінації важливо підкреслити, що рівень розвитку особистості визначається рівнем ціннісно-смыслові детермінації, рівнем існування в світі смислів і цінностей. Оволодіння індивідом своєю ціннісно-смыслові сферою означає її усвідомлення, яке виступає механізмом самовизначення особистості, а отже й самодетермінації. Результатом такого усвідомлення є трансформація